

ĮVADAS

Antrasis pasaulinis karas – didžiausias istorinis XX a. įvykis, kurio padarinius išgyvename iki šiol. Tačiau nepaisant, kiek prirašyta apie šį karinį konfliktą, tebėra daugybė neišaiškintų, keliančių mums aibę klausimų.

Neatskleisti dingimai, paslaptingos mirtys, mįslingi personažai... 1939–1945 m. karas mums pateikė šūsnį neįmintų įvykių, tikrų galvosūkių, stebinančių išmintingu, apdairiu organizavimu ir audrinančių istorikų vaizduotę.

Kasdien pasirodo naujų aiškinimų, kuriais mėginama išnarplioti keistus nutikimus, tačiau dažniausiai šių aiškinimų autoriams pavyksta atverti tik dar daugiau naujų erdvių tyrinėjimams ir spėlionėms, keliančioms smalsumą ir kurstančioms intrigą tiems, kurie aistringai domisi Antrojo pasaulinio karo.

Šia knyga mėginsiu priartinti skaitytojus prie įvykių, kurie, nors karas baigėsi prieš šešis dešimtmečius, tebeskendi neaiškumų šešėliuose. Jos puslapiuose pateikiu nuoširdžią ir kruopščią įvykių, dėl kurių versijų varžosi tyrinėtojai, studiją, ir kreiptu savo žvilgsnį taip, kad išvengčiau daugybės dirgiklių, žadinančių vaizduotę, ypač rašant knygą apie tokius dalykus.

Niekam nėra paslaptis, kad bėgant metams daugelis naudojosi Antrojo pasaulinio karo scenarijumi ir kūrė abejotinos kilmės istorijūkstes, įžūliai iškreipiančias tiesą ir geriausiu atveju tik maža dalimi paremtas tikrais atsitikimais. Taip gimė ištisa virtinė pasakojimų, kurių, regis, vienintelis tikslas yra išmėginti skaitytojų patiklumą ir kai kuriais atvejais – net kantrybę.

Dažniausiai girdimi pasakojimai – apie A. Hitlerio veiklą Patagonijoje ir iki mažiausių smulkmenų išnarstyti nacių išrastų skraidančių lėkščių aprašymai. Šie veikalai mirgėte mirga konspiracinėmis teorijomis ir menkai kuo pagrįstais faktais apie paslaptinę, magišką Trečiojo reicho kraštą, o tai padarė įtaką klaidingai, iškreiptai mūsų sampratai apie Antrojo pasaulinio karo paslaptis.

Tačiau visai nebūtina įspainioti į šias fantastines istorijas, kad pasijustumė pasiklydę tarp pasaulį sukėtusio karo iki šiol neatskleistų reiškinių. Antrojo pasaulinio karo istorija yra pakankamai kurstanti ir įspūdinga, kad patrauk-

tų skaitytojo dėmesį ir sužadintų jo smalsumą, taigi nėra būtinybės griebtis intriguojančių, iš piršto laužtų ir audrinančių skaitytojo vaizduotę detalių. Todėl šiame veikalė tiesiog aprašomos įvykių versijos, paremtos labiausiai tikrovę atitinkančiais faktais arba papildytos surinkta informacija, kad galėtume aiškiau suprasti aprašomus dalykus.

Vis dėlto nepaneigsiu: minėtos istorijos, ištusus dešimtmečius maitinusios skaitytojų vaizduotę, pateikiamos labai patraukliai, todėl paskutinį šios knygos skyrių atidaviau kai kuriems vaizdingiems pasakojimams, kuriuose galima aptikti nors kelias istorinę tikrovę atitinkančias priclaidas.

Tad pristatau šį veikalą, kūrinių, kuriame pateikiu tikrus faktus, nustebinsiančius daugelį – kiek daug juodų dėmių yra 1939–1945 m. konflikto istorijoje! Nepaisant, kiek yra rašyta ir kalbėta apie Antrąjį pasaulinį karą, atsakymus į daugelį klausimų nugalėjusios šalys tebesaugo taip akylai, kaip saugomos valstybių paslaptys. Mes nežinome motyvų, kodėl ši informacija neatskleidžiama, tad būtų pernelyg drąsu skelbti, jog ji – nusikalstamo pobūdžio. Betgi tikra tiesa – kuo labiau gilinamės į jos turinį, tuo daugiau neįmintų mįslių atsispindi mūsų nuostabos kupinose akyse.

Jei skaitytojas tikisi šioje knygoje rasti atsakymų, apgailėstauju, kad turiu iš pat pradžių jį nuvilti. Priešingai – perskaitęs kūrinių jis ne tik neišsklaidys savo abejonių, bet

tikriausiai galvoje jų kils dar daugiau, nei kad kirbėjo anksčiau. Čia nemėginsiu išaiškinti karo paslapčių – tai būtų panašu į nepagrįstus kokio nors aiškiaregio tvirtinimus – bet iškelsiu naujų ir įdomių klausimų.

Mūsų, aistringai besidominčių viskuo, kas susiję su Antruoju pasauliniu karu, dažnai klausia įvairių dalykų, o šie mus verčia kaskart vis labiau gilintis į visus aspektus, išprovokavusius tokį konfliktą. Prisipažinsiu, kad dar neradau pakankamai įtikinančio atsakymo į šį klausimą, tačiau tikėtina, kad jis gali būti susijęs su tais paslaptiniais įvykiais, kurių net iki šių dienų niekam nepavyko išnarplioti.

Kad ir kaip sparčiai irtumėmės pirmyn tyrinėdami slėpiningus įvykius, mums visada atrodo, kad horizonto linija tolsta nuo mūsų tokiu pat greičiu. Nors niekaip negalime jos pasiekti, leidžiamės į tyrinėjimus ir savo ruožtu atrandame naujų, iki tol nežinotų dalykų, kurie kiekvieną syk erzina mūsų vaizduotę ir žadina žinių alkį.

Mums tikriausiai niekada nepavyks iki galo išsiaiškinti visko, kas įvyko per tuos ilgus šešerius, suteptus krauju ir ugnimi metus, tačiau žinojimas, kad kaskart galima atrasti vis naujų mus jaudinančių faktų, nustebina ar dar labiau suintriguoja bei rodo, jog Antrasis pasaulinis karas amžinai liks neišsemiamu paslapčių ir galvosūkių šaltiniu.

Barcelona, 2005 m., lapkritis

1 SKYRIUS

NEPAAIŠKINAMI ĮVYKIAI

Antrasis pasaulinis karas tikriausiai yra labiausiai tyrinėtas istorinis įvykis, apie kurį daug rašyta ir kalbėta. Tačiau kai kuriems jo metu įvykusiems nutikimams kol kas niekam iš tyrėjų nepavyko rasti jokių logiškų paaiškinimų.

Apgaubtų neaiškumo šydu įvykių detales galėjo paveikti tuometinė propaganda ar šiam kariniam konfliktui būdinga painiava, todėl išties sudėtinga tiksliai išsiaiškinti įvykių priežastis ir raidą. Apie kai kurias jų tikriausiai jau niekada nesužinosime tiesos, nes laikas istorijas apipynė

tokiomis storomis dvejonių pynėmis, kad būtų geriausia, jei tos istorijos taip ir liktų skandinčios paslapyje ir nežinomybėje.

Tačiau visai įmanoma, kad apie kai kuriuos karo metu įvykusius nutikimus vieną gražią dieną vis dėlto sužinosime tiesą. Dar ir dabar tyrinėtojams į daugybę archyvų iki šiol uždrausta kišti nosį – tikėtina, kad tokiu būdu saugomos karo paslaptys, pripažintos pernclyg svarbiomis, idant išvystų dienos šviesą.

Galime viltis: kada nors mums pavyks išnarplioti paslaptinguosius atsitikimus iki smulkmenų, bet, kol išauštoji akimirka, tegalėsime tenkintis daugiau ar mažiau panašiomis į tiesą prielaidomis.

NEKADA NEĮVYKĘS UŽPUOLIMAS

1939 m. rugsėjo 1 dieną paryčiais A. Hitleris pasiuntė grėsmingus tankus į Lenkiją. Po trijų dienų Prancūzija ir Didžioji Britanija – šalys, iki šios akimirkos pakentusios kaskart vis ambicingesnes fiurerio pretenzijas, – pagaliau pasiryžo sustabdyti nacių ekspansiją ir paskelbė Vokietijai karą.

Nors jėgos iš Vakarų ir įsitraukė į konfliktą, tačiau tai nepadėjo Lenkijai atsilaikyti prieš vokiečių kariuome-

nės – Vermachto* – išpuolį. Herojiškai, tačiau tiek pat beprasmiškai, lenkų raiteliai leidosi į beviltišką susirėmimą su tankais, kurie be vargo sutriuškino karius. Šis labai nelygių jėgų susirėmimas vėliau tapo nacių įsivaizduotos romantiškos karo vizijos ir jų karinės technikos simboliu – technikos, turėjusios didžiulę griaujamąją galią ir galėjusios sulyginti su žeme bet kurį priešą.

Europa pirmąkart tapo *Žaibiško karo* liudininke. Per kelis mėnesius pasidavė ne tik Lenkija, bet ir Danija, Norvegija, Liuksemburgas, Belgija, Olandija. Rodos, niekas negalėjo pasipriešinti A. Hitleriui, siekiančiam įgyvendinti savo svajonę valdyti visą žemyną.

Teliko vienintelė viltis, kad ryžtingąjį Trečiojo reicho lyderį pavyks sustabdyti Prancūzijai. Galų kariuomenė pasižymėjo panašiomis charakteristikomis: turėjo tiek pat kareivių ir ginkluotės kiek ir Vermachtas. Vis dėlto vokiečių kariuomenės drąsa ir pergales troškimas sužlugdė prancūzų mėginimus sustabdyti jų veržimąsi, net jei šie pasitelkė į pagalbą britų padalinį, kuris išsikėlė Diunkerke.

Galų gale Prancūzija suklupo prieš visanaikinantį vokiečių volą ir 1940 m. birželio 22 dieną sutiko pasirašyti

* Vermachtas – Vokietijos kariuomenės pavadinimas; 1935–1945 m. Antrojo pasaulinio karo metu Vermachtą sudarė sausumos (*Heer*), jūrų (*Kriegsmarine*) bei oro (*Luftwaffe*) pajėgos (*vert. past.*).

žeminančias paliaubas, beje, tame pačiame traukinio vagonė, kuriame Pirmojo pasaulinio karo metu Vokietija raštiškai paliudijo savo atsitraukimą. Kitą dieną A. Hitleris pirmą ir paskutinį kartą viešėjo Paryžiuje, kelioms susikaupimo minutėms stabtelėjęs prie Napoléono kapo. Jo megamaniakiškos svajonės apie šlovę išsipildė.

Tačiau jis nesijautė visiškai patenkintas. Kitoje Lamanšo sąsiaurio pusėje plytėjo nenugalimoji ir viliojanti į dvikovą Anglija. Jos ministras pirmininkas Vinstonas Čerčilis (Winston Churchill), tuo metu pavadavęs baliųjį Nevilį Čemberleną (Neville Chamberlain), buvo vienintelis vadovaujantis asmuo, pasiryžęs priešintis nacių diktatoriui. A. Hitleris apsvarstė galimybę sieti taikaus susitarimo, kuriuo Vokietijai atitektų absoliuti Europos žemyno valdžia, o britų imperija išsaugotų viešpatavimą jūrose.

Tačiau anglai griežtai atsisakė pulti ant kelių prieš argantiškąjį diktatorių ir sutikti su tokiu neteisingu pasaulio padalijimu, todėl V. Čerčilis asmeniškai prisirišė atsakomybę įgyvendinti ryžtingą apsisprendimą kovoti visais frontais.

Britų politikas veteranas sugebėjo įkvėpti energijos ir stiprybės savo tautiečiams, kad šie išvertų sunkų išbandymą, kurį jiems vokiečiai ruošėsi pasiūsti. Jo žymioji kalba per BBC mikrofonus žymėjo britų tautos pasipriešinimo prieš nacių tironiją gaires:

„Kausimės jūrose ir vandenynuose, visomis išgalėmis kovosime ore; bet kokia kaina apginsime savo šalį. Kausimės paplūdimiuose, uostuose, laukuose ir gatvėse, susiremsime kalnuose – nė už ką nepasiduosime.“

Taigi vokiečiai surengė brutalų ir negailestingą oro antpuolį, siekdami priversti anglus sutikti su nacių diktuojama valia; jei šio antpuolio nepakaktų, kad išdidieji britai paklustų A. Hitlerio primestoms sąlygoms, toliau jie dar numatė puolimą visomis pajėgomis, žinomą pavadinimu *Operacija Jūrų liūtas*.

Savo ruožtu anglai buvo pasiruošę – kaip savo kalboje skelbė V. Čerčilis – gintis visais įmanomais būdais, net menkaisiais turimais ginklais, ir nieku gyvu nepasiduoti. Nesiliaujantys bombardavimai – pirmiausia aerodromų, paskui ir miestų – nė truputėlio nesumažino anglų ryžto. Priešingai – nepaisant kasdienių Luftvafės bombardavimų, jų vienybė kaskart stiprėjo.

Psichozė dėl anglams gresiančio pavojaus tęsėsi visą vasarą. Būta daug netikrų aliarmų – beveik kasdien kas nors pastebėdavo vokiečių laivus, besirtinančius prie britų krantų, ar sklaidydavo gandai, kad vokiečių kareiviai jau išsilaipino kažkuriame paplūdimyje. Neatrodė keista, kai pakrančių miestelių varpinės tą vasarą dažnai pranešdavo apie vokiečių pasirodymus. Po pirmojo išgaščio jų gyven-

tojai, nors ir nuolat jausdami baimę dėl užpuolimų, vėl grįžo prie kasdienos darbų.

Vis dėlto 1940 m. rugsėjo 16 dieną vokiečiai nusprendė keltis per Lamanšo sąsiaurį. Susivienijusių prieš nacius šalių spaudoje nuaidėjo klaidinga žinia, skelbianti, jog tą dien vokiečiai palcėjo *Jūrų liūtą*, tačiau buvo priversti nuvilti savo operaciją, nes juos atakavo britų lėktuvai dar tada, kai priešų laivai tebebuvo Prancūzijos uostuose.

Jungtinėse Amerikos Valstijose žurnalas *War Illustrated* ir dienraštis *New York Sun* netgi drįso nesidrovėdami narstyti žlugusį puolimą, remdamiesi „neutralių stebėtojų“ liudijimais, anot kurių, „žudynės buvo baisios: žuvusių, skenduolių ir sužeistuosius buvo galima skaičiuoti dešimtimis tūkstančių“.

Pranešimuose buvo tvirtinama, kad Prancūzijos liginės, esančios arčiausiai krantų, jau perpildytos vokiečių kareivių, patyrusių smarkius nudegimus. Remiantis vieno anonimino prancūzų gydytojo parodymais, rugsėjo 16 dieną, kai vokiečių laivai jau buvo pasiruošę kirsti sąsiaurį ir išlaipinti savo būrius priešingame krante, britai juos užklupo iš oro. Tariamas liudininkas tvirtino, jog lėktuvai į užpuolikus leido degalais užtaisytas bombas. Pasklidusi ant vandens paviršiaus nafta puikiai degė, liepsnos apsupo nelaimėlius kareivius, o tie šoko iš laivų norėdami išsigelbėti nuo ugnies.

Nors pranešimuose nebuvo paminėtas visų atakos metu numestų sviedinių skaičius, tačiau mėnesiu vėliau, remiantis Prancūzijoje surinktais abejotino patikimumo liudijimais, suskaičiuota, kad jų galėjo būti net... 350 tūkstančių!

Berlyno pastangos paneigti šią istoriją nuėjo niekais. Spaudoje pasirodydavo vis naujų pasakojimų apie kruvinas žudynes, įvykusias rugsėjo 16 dieną sąsiaurio vandenyse. Kai kurie Šiaurės Amerikos piliečiai, gyvenę Belgijos pakrantėse, paliudijo, kad vėliau jūra dar ilgai į krantą išmesdavo vokiečių karių palaikus, ant kurių akivaizdžiai matėsi liepsnų žymės, patvirtinančios juos nukentėjus nuo liepsnų.

Amerikiečių CBS* žurnalistas Viljamas Širyras (William Shireer) praėjus dviem dienoms po išpuolio, rugsėjo 18 dieną, vienoje netoli Berlyno esančioje stotyje stebėjo Raudonojo kryžiaus traukinio atvykimą. Iš jo išlipo gausus būrys sužeistųjų, kurių daugelis kentėjo nuo nudegimų. Žurnalistą nustebino toks didelis sužeistųjų kiekis, turint omenyje, kad karinės operacijos Vakaruose liovėsi prieš tris mėnesius. Todėl jis šį didelį sužeistųjų būrį priškyrė žiauriosioms Lamanšo sąsiaurio žudynėms.

Kitas amerikiečių žurnalistas Čarlzas Barbė (Charles Barbe) patikino savo akimis matęs netoli jūros įsikūrusio

* CBS – JAV televizijos tinklas, buvęs korporacijos pavadinimas, pilnas pavadinimas *Columbia Broadcasting System (vert. past.)*.

Djepo miesto pakrantėse beveik visiškai suanglėjusius vokiečių kareivių kūnus. Pateiktose savo tyrimo išvadose jis tvirtino, jog britų aviacijos antpuolio prieš vokiečių laivyną metu žuvo maždaug 33 tūkstančiai vyrų.

Pasakojimai apie mėginimą 1940 m. rugsėjo 16 dieną perplaukti sąsiaurį pamažu nyko iš spaudos, kol 1944 m. jie vėl atsidūrė žiniasklaidos akiratyje.

Prancūzijai į pagalbą stojo sąjungininkai; jų karo korespondentams pavyko rasti liudininų, galėjusių patvirtinti anų įvykių tikrumą. Netrūko seselių, kurios tikino rugsėjo 17 dieną mačiusios daugybę kareivių, atvežtų į Briuselio traukinių stotį. Dauguma jų buvo smarkiai apdegę. Pasak seselių, arti pusės tūkstančio kareivių mirė pakeliui į Belgijos sostinės ligonines.

Kadangi britų valdžia niekada nei patvirtino, nei paneigė kalbas apie nafta pripildytų bombų ataką prieš vokiečių laivyną, 1945 m. birželį, kai Europoje po karo pabaigos buvo praėjęs mėnuo, žiniasklaidos spaudimas sužinoti tiesą privertė prabilti Didžiosios Britanijos žemuosius Bendruomenių rūmus.

Informacijos ministro Džefrio Loido (Geoffrey Lloyd) pasisakymai šiuo kebliu klausimu nepadėjo nuskaidrinti įvykio aplinkybių. Anot Dž. Loido, nebuvo jokios britų aviacinės atakos. Tąkart vokiečiai vykdė eksperimentą – tikrino asbesto kostiumų, kurių buvo padalyta vokiečių

kareiviams tam atvejui, jei Anglijos pakrantėse būtų sudaryta degančios naftos ugnies užtvara, patikimumą.

Anot ministro, nelaimėi, asbesto uniformos turėjo trūkumų, tad bandyme dalyvavę vyrai žuvo liepsnose. Tai galėjo paaiškinti, kodėl pakrantėse pasirodė apdegę lavonai praėjus kelioms dienoms po mūšio.

Niekas netikėjo keistai skambančiais Dž. Loido aiškinimais. Karui pasibaigus viltys sužinoti tiesą apie rugsėjo 16 dienos įvykius pamažu blėso.

Faktą apie tai, kad sudegusių vokiečių kareivių palaikai gulėjo pakrantėse, 1946 m. lapkritį patvirtino ministras pirmininkas Klementas Atlis (Clement Attlee), tačiau jo nurodytas aukų skaičius nesiekė nė trisdešimties.

Metams bėgant pasigirdo buvusių kareivių, anuomet padėjusių ištraukti iš vandens apanglėjusius palaikus, pasakojimų, iš kurių galima spręsti, kad spėlionės apie šį istorinį įvykį nors kiek panėšėjo į teisybę. Tačiau toks menkas rastų kūnų skaičius verčia manyti, jog vis dėlto tai buvo vokiečių bombarduotojų įgulų nariai, o ne didžiulio kruvino mūšio aukos.

Kad neįneštume dar daugiau painiavos tiems, kurie mėgins tiksliau išsiaiškinti, kas atsitiko 1940 m. rugsėjo šešioliktają – o tądien tikrai kažkas atsitiko – pridursime, kad karui pasibaigus buvo paviešintas slaptų britų tarnybų planas, nurodantis, kaip paskleisti žinią apie nebūtą